

Hans Bruckmüller: Mahlerův současník a osobnost německého hudebního života na Moravě

Hans Bruckmüller: Mahler's Contemporary and a Personality of German Musical Life in Moravia

Ondřej Pivoda / opivoda@mzm.cz

Department of the History of Music, Moravian Museum, Brno, CZ

Abstract

The research of the Hans Bruckmüller's (1862-1940) estate in the Department of the History of Music of the Moravian Museum has enabled this study to elaborate and describe in more detail the life and work of this composer (pupil of Franz von Suppé and Anton Bruckner), zither player, pianist, choirmaster and organizer of German musical life in Jihlava, Litovel and Brno. Bruckmüller is also widely remembered as one of the Jihlava contemporaries of the young Gustav Mahler. In Bruckmüller's estate, a typescript of recollections of Gustav Mahler was newly discovered, which Bruckmüller read on the Brno Radio on 3 January 1931. It also reflects on Bruckmüller's and Mahler's joint music-making and Mahler's relationship towards women at that time.

Key words

Hans Bruckmüller, Gustav Mahler, Franz Suppé, Jihlava, Litovel, Brno, operetta, zither

Úvod

Jméno moravského německého skladatele Hanse Bruckmüllera je dnes téměř zapomenuto. Bývá připomínáno pouze v pojednáních o regionální hudební historii Jihlavy v 19. století a pravidelně citováno v publikacích, které se věnují mládí a jihlavským pobytům Gustava Mahlera. Bruckmüllerův život a působení však nebyly spojeny pouze s Jihlavou. V 80. a 90. letech hrál důležitou úlohu v hudebním životě německých obyvatel moravské Litovle a po svém přesídlení do Brna se vypracoval ve významnou veličinu hudebního a kulturního života meziválečného Brna, na němž se podílel především jako dlouholetý předseda spolku Německý dům (Deutsches Haus).

Získat bližší informace o Bruckmüllerově životě a tvorbě bylo možné zejména díky základnímu zpracování skladatelovy pozůstalosti, která je uložena v Oddělení dějin hudby Moravského zemského muzea. Pozůstalost byla muzeu darována brzy po Bruckmüllerově smrti v podzimních měsících roku 1940, v depozitáři však zůstala ležet stranou zájmu celých 80 let. Lze se domnívat, že důvody pro to byly zejména politické. Materiály byly uloženy do muzea v době německé okupace Československa a v poválečných poměrech byla sudetoněmecká kultura z československých dějin prakticky vymazána. Nový zájem o kulturní život brněnských Němců, který se začal projevovat od konce 90. let, však osobnost Hanse Bruckmüllera prozatím mýjel a ke zpracování jeho pozůstalosti došlo teprve nyní. Pozůstalost zahrnuje především rukopisy a tisky Bruckmüllerových skladeb, programy koncertů, novinové výstřižky a zlomky korespondence.

Autorovi předkládané studie se podařilo vypátrat několik článků pojednávajících o Bruckmüllerově životě a díle, jež vyšly mezi dvěma světovými válkami na stránkách dobových německojazyčných periodik. Nejvýznamnější z nich je krátký portrét z pera neznámého pisatele, skrývajícího se pod iniciálami W. F. M., z roku 1925¹ a stručná životopisná črta z roku 1938 od Bruckmüllerovy propagátorky a přítelkyně, zpěvačky Marie Ranó.² Ta roku 1935 uveřejnila rovněž dva články, které čerpají z Bruckmüllerových vzpomínek na Gustava Mahlera a Franze von Suppé.³ Část svých vzpomínek na Gustava Mahlera uveřejnil již v roce 1932 separátně také sám Bruckmüller⁴ a jejich rozšířená rukopisná verze je součástí Bruckmüllerovy pozůstalosti.

1 W. F. M. Deutschmährische Lebensbilder. Hans Bruckmüller. *Deutschmährische Heimat* 11, 1925, č. 11–12, s. 278–279.

2 RANÓ, Maria. Hans Bruckmüller. Eine Biographie. *Igel-Land. Mitteilungen für Heimatkunde in der Iglauer Sprachinsel* 3, 1938, č. 29 (April), s. [113]–114. Beilage des „Mähr. Grenzboten“.

3 RANÓ, Maria. Gustav Mahler. (Zum 75. Geburtstag des berühmten Komponisten und Dirigenten.), 1935. Periodikum nezjištěno, výstřižek v pozůstalosti H. Bruckmüllera; RANÓ, Maria. Aus dem Leben Franz von Suppés. (Zu des Meisters 115. Geburtstag, 18. April, und zu seinem 40. Todestag, 21. Mai 1935.), 1935. Periodikum nezjištěno, výstřižek v pozůstalosti H. Bruckmüllera.

4 BRUCKMÜLLER, Hans. Aus Gustav Mahlers Jugendzeit. *Igel-Land. Mitteilungen für Volkskunde in der Iglauer Sprachinsel* 2, 1932, č. 33 (Dezember), s. 129.

Mládí v Jihlavě

Život rodiny Hanse Bruckmüllera byl spjat s hostinskou živností. Hansův otec Ernest se narodil 1. ledna 1829 v dolnorakouské vsi Heinrichs bei Weitra,⁵ která leží na úpatí Novohradských hor při hranicích s jižními Čechami. Dětství prožil ve vesnickém prostředí jako potomek místního tkalcovského mistra Aloise Bruckmüllera a jeho manželky Josefy, roz. Brandtner.⁶ Brzy se však dostal do Vídně, kde působil v různých pohostinských zařízeních, mimo jiné jako vrchní („Zahlmarqueur“) v oblíbeném Café Gabesam na Mariahilferstraße.⁷ Patrně roku 1857 se Ernest Bruckmüller přestěhoval do Jihlavy, královského hornického města na Českomoravské vrchovině. Zde si pronajal hostinec U tří knížat („Gasthof zu den drei Fürsten“) na jihlavském Hlavním náměstí, jehož provoz zahájil v lednu 1858.⁸ Ernest podnik pravděpodobně někdy před rokem 1863 odkoupil z majetku města.⁹ V roce 1858 přesídlil do Jihlavy také Ernestův bratr Heinrich, jenž se stal nájemcem tamějšího Hostince U zlaté hvězdy („Gasthof zum goldenen Stern“).¹⁰ Zároveň s ním přišel do Jihlavy Ernestův a Heinrichův mladší bratr Vinzenz společně s otcem Aloisem. Heinrich v červnu 1863 koupil za 21.000 zlatých na jihlavském náměstí hostinec „U zlatého lva“, který provozoval do roku 1880.¹¹

Ernest Bruckmüller se 6. července 1858 oženil s Josefou Wagnerovou, dcerou zubaře z Nového Rychnova u Pelhřimova.¹² Jejich prvorozený syn Hans (podle matriky Johann), se narodil 30. října 1862 v Jihlavě. Později společně s ním vyrůstali v domácnosti také jeho tři sourozenci:¹³ starší sestra Ernestine (*23. července 1859)¹⁴ a mladší bratři Ernest

5 Státní okresní archiv Jihlava, Fond Archiv města Jihlava od r. 1849, Sčítání lidu 1880, i. č. 59, ka. 34. Dostupné z: <https://www.mza.cz/scitacioperaty/>

6 Moravský zemský archiv, Fond E 67 – Sbírka matrik 1579–1949 (1951), Farní matriky Jihlava – Sv. Jakub, Geburts-Buch 1864–1868, Sign. 6418, S. 359.

7 Ein ehemaliger Zahlmarqueur vom Gabesam†. *Neuigkeits Welt-Blatt*, 15. 1. 1893, č. 12, s. 3; „Café Gabesam“, in: *Wien Geschichte Wiki*, dostupné z: https://www.geschichtewiki.wien.gv.at/Café_Gabesam [18. 2. 2021]

8 Něm. Hauptplatz, tehdy č. p. 371, dnes Masarykovo náměstí, č. p. 1189/44. Oznámení o zahájení provozu uveřejněno v *Sonntags-Blatt für Gewerbe, Industrie, Handel und geselliges Leben*, 17. 1. 1858, č. 3, s. 3.

9 Ve zprávě o přijetí Ernesta Bruckmüllera do svazku města Jihlavy, uveřejněné v *Sonntags-Blatt für Gewerbe, Industrie, Handel und geselliges Leben*, 2. 8. 1863, č. 31, s. 1, je uveden jako „Besitzer des Einkehrwirthshauses Nr. 371“ [majitel zájezdního hostince č. p. 371].

10 Oznámení uveřejněno v *Sonntags-Blatt für Gewerbe, Industrie, Handel und geselliges Leben*, 26. 9. 1858, č. 39, s. 6.

11 GONDA, Radim. Majitelé a obyvatelé domů č. 14, 15 a 16 na současném Masarykově náměstí v Jihlavě. In: *Vlastivoědný sborník Vysočiny: Oddíl věd společenských* 20 (2017), S. 111–112; viz též oznámení v *Sonntags-Blatt für Gewerbe, Industrie, Handel und geselliges Leben*, 11. 10. 1863, č. 41, s. 7.

12 Státní oblastní archiv v Třeboni, Sbírka matrik Jihočeského kraje 1587–1930 (1952), Farnost církve římskokatolické Nový Rychnov f.ř.k., Matrica copulatorum 1816–1859, i. č. 3891, poř. č. 18, s. 174.

13 Státní okresní archiv Jihlava, Fond Archiv města Jihlava od r. 1849, Sčítání lidu 1869, i. č. 53, ka. 24. Dostupné z: <https://www.mza.cz/scitacioperaty/>

14 Moravský zemský archiv, Fond E 67 – Sbírka matrik 1579–1949 (1951), Farní matriky Jihlava – Sv. Jakub, Geburtsbuch 1859–1863, sign. 6417, s. 94.

Wilhelm (*19. května 1866)¹⁵ a Victor (*9. července 1867).¹⁶ Život rodiny byl značně poznamenán rozkošem mezi rodiči. Když bylo Hansovi sotva osm let, matka se s otcem rozešla a přestěhovala se do jiného domu. Na pocity, které Hans Bruckmüller jako dítě zažíval, vzpomínal s pohnutím i po 68 letech:

„S úzkostí jsem sledoval nepochopitelné události, kladl otázky, na které mi nikdo neodpovídal, a v bezných nocích jsem plakal kvůli ztracené matce. Cítil jsem se velmi nešťastný a opuštěný, také protože jsem viděl svého otce, jak v hlubokém smutku bloumá po domě a téměř si mě neuvědomuje. Brzy se mi však matka ozvala, posílala mi tajné vzkazy a já se k ní následně často plížil, provázen strachem z otce. A protože matka byla ke mně vždy něžná a milující a dávala mi sladkosti a hračky, často jsem kvůli ní chodil za školu. Jednoho dne mě přijala v obzvlášť emotivní náladě, se slzami v očích mne neustále líbala a mně začaly také téct slzy. Tehdy jsem jejímu rozrušení moc nerozuměl, od toho dne jsem však již matku neviděl. Bylo mi řečeno, že se odstěhovala do jiného města – za jiným mužem. Ale ani tomu jsem nemohl uvěřit.“

„Angstlich verfolgte ich die mir unverständlichen Vorgänge, stellte Fragen, die mir niemand beantwortete und weinte in schlaflosen Nächten meiner verlorenen Mutter nach. Ich fühlte mich sehr unglücklich und verlassen, denn auch meinen Vater sah ich tieftraurig im Hause umgehen, meiner kaum achtend. Ich sollte jedoch bald von meiner Mutter hören, sie schickte mir geheime Botschaften und in der Folge schlich ich oft zu ihr, begleitet von Angst vor dem Vater. Und weil Mutter stets zärtlich und liebevoll zu mir war, mich mit Süßigkeiten und Spielzeug beschenkte, schwänzte ich ihr zulebe oft die Schule. Eines tages empfing sie mich in besonders bewegter Stimmung, küsste mich immerfort unter Tränen, und auch meine Tränen begannen zu fließen. Damals verstand ich ihre Aufregung nicht recht – doch seit jenem Tage sah ich meine Mutter nicht mehr. Und man sagte mir, sie sei fortgezogen, in eine andere Stadt – einem anderen Manne nach. Aber das fasste ich auch nicht recht.“¹⁷

S matkou se Hans setkal znovu až ve svých 17 letech, když se v předtuše blízké smrti vrátila do Jihlavy a on byl přiveden k matčinu smrtelnému lůžku: *„Matka si mě přitáhla k sobě, třásla se, položila mi ruku na skloněnou hlavu, jako by mi chtěla požehnat – a odešla.“¹⁸* Josefa Bruckmüllerová zemřela 24. července 1880 v pouhých 46 letech, příčinou smrti byl edém mozku.¹⁹

Výchova dětí tedy spočívala především v rukou otce. Ten si díky své poctivosti mezi jihlavskými občany údajně uměl získat uznání i spoustu přátel. Angažoval se v samosprávných orgánech města i v řadě jihlavských spolků. V roce 1873 byl zvolen jako náhradník

15 Moravský zemský archiv, Fond E 67 – Sběrka matrik 1579–1949 (1951), Farní matriky Jihlava – Sv. Jakub, Geburts-Buch 1864–1868, sign. 6418, s. 359.

16 Tamtéž, s. 592.

17 BRUCKMÜLLER, Hans. Erinnerung an meine Mutter. *Morgenpost* 73, 8. 5. 1938, č. 126, s. 6. Všechny české překlady v této studii jsou dílem autora.

18 *„Mutter zog mich an sich, zitternd legte sie ihre Hand auf mein gebeugtes Haupt, als ob sie mich segnen wollte – und verschied.“* Ibid.

19 Moravský zemský archiv, Fond E 67 – Sběrka matrik 1579–1949 (1951), Farní matriky Jihlava – Sv. Jakub, Sterbebuch – Úmrtní kniha 1876–1884, sign. 6520, s. 94.

do obecního výboru a v roce 1875 do kolegia městské rady, kde působil až do roku 1883. Od roku 1873 byl také členem, později členem výboru a ředitelem, místního Spořitelního a záloženského spolku (Spar- und Vorschußverein) a horlivým zastáncem družstevnictví. Dlouhá léta působil rovněž jako pokladník jihlavského Školního krejcarového spolku (Schulkreuzverein).²⁰

Svým potomkům se otec snažil zajistit kvalitní vzdělání: všichni jeho synové studovali na jihlavském c. k. vyšším gymnáziu. A po otci patrně také zdědili lásku k hudbě. Otec byl nadšeným citeristou a v roce 1882 stál společně se synem Hansem u zrodu I. jihlavského citerového kruhu (I. Iglauer Zitherkranz). Prostorný sál v prvním patře svého hotelu „U tří knížat pak nezřídka poskytoval místním spolkům k nejrůznějším kulturním i zábavním akcím. Ernest Bruckmüller zemřel 8. ledna 1893. Po jeho smrti pokračoval v otcově živnosti nejmladší syn Victor. Hans byl tou dobou již koncipistou při okresním hejtmanství v Rýmařově a prostřední syn Ernest kapelníkem německého Městského divadla v Litoměřicích.

Hudba provázela Bruckmüllerovy syny od raného dětství. První hudební dojmy získávali v rodném domě, kde se konaly četné taneční a koncertní produkce. Sál hotelu „U tří knížat“, který pojal až 300 osob,²¹ byl dlouhou dobu jediným tanečním a koncertním sálem v Jihlavě. Teprve od roku 1869 se většina jihlavských koncertů a zábav přesunula do velkého sálu v nově vybudovaném hotelu „Czap“; k větším a významnějším hudebním událostem pak byla využívána budova Městského divadla.

Prvním učitelem hudby Bruckmüllerova nejstaršího syna Hanse se stal český kontrabasista městské kapely Jakob Sladky (1816, Beroun – 1886, Jihlava),²² který byl rovněž prvním učitelem Gustava Mahlera.²³ U něj získal hudební základy a začal se učit hře na klavír, varhany a violoncello a zpěvu. Nejspíše po vstupu Hanse na gymnázium v roce 1873 převzal jeho hudební výchovu Alois Wawra (*ca 1826, Milovice – †1898, Jihlava), bývalý divadelní kapelník, jenž po letech působení v divadelních domech napříč Podunajskou monarchií²⁴ zakotvil roku 1870 v Jihlavě. Zde byl dvě sezóny divadelním kapelníkem²⁵ a následně přijal místo učitele hudby a zpěvu na jihlavském gymnáziu.²⁶ V Bruckmüllerově

20 Informace převzaty z nekrologu uveřejněného v *Mährisch-schlesischer Correspondent* 33, 11. 1. 1893, č. 8, s. 3.

21 HŮRKOVÁ, Ludmila. Horácké divadlo. In: *Databáze divadelní architektury* [online]. Institut umění – Divadelní ústav, Praha. [cit. 2022-08-19]. Dostupné z: <https://www.theatre-architecture.eu/cs/db/?theatreId=21>.

22 W. F. M., op. cit.; RANO, M., op. cit., s. [113]; Data a místa narození a úmrtí Jakoba Sladkého: Státní okresní archiv Jihlava, Fond Archiv města Jihlava od r. 1849, Sčítání lidu 1869, i. č. 53, ka. 22. Dostupné z: <https://www.mza.cz/scitacioperaty/>.

23 JAROŠ, Zdeněk. *Mladý Gustav Mahler a Jihlava*. Jihlava: Muzeum Vysočiny, 1994, s. 13; SVĚŘÁK, Vlastimil. *Počátek cesty: Gustav Mahler a Jihlava v archivních pramenech*. 2., dopl. a upr. vyd. Jihlava: Moravský zemský archiv v Brně – Státní okresní archiv Jihlava, 2012, s. 15.

24 Doloženo je Wawrovo působení v Pětikostelí (Pécs) v roce 1854, v Klagenfurtu v letech 1867–1868, ve Vídni v sezóně 1868–1869 a v Černovicích v sezóně 1869–1870. Viz *Deutscher Bühnen-Almanach*, Berlin: A. Heinrich, 1854, s. 165; *Neue Freie Presse*, 5. 9. 1867, č. 1082, s. [7]; *Klagenfurter Zeitung*, 22. 2. 1868, č. 44 s. 174; *Süddeutsche Post* 3, 19. 9. 1869, s. 471; NICULICĂ, Alis. Teatrul german din Cernăuți (1803–1923). *Codrul Cosminului* 11, 2005, s. 69.

25 *Deutscher Bühnen-Almanach* 35. Berlin: A Entsch, 1871, s. 152; *Deutscher Bühnen-Almanach* 36. Berlin: A Entsch, 1872, s. 153.

26 *Zweiundzwanzigstes Programm des k.k. Obergymnasiums zu Iglau im veröffentlicht am Schlusse des Schuljahres*

pozůstalosti se dochovalo Wawrowo vysvědčení z 28. listopadu 1879, v němž stvrzuje, že Hans Bruckmüller „navštěvoval pilně hodiny zpěvu a svými vynikajícími hlasovými prostředky i důkladnými hudebními znalostmi podával vynikající výkony“.²⁷

O konkrétních hudebních aktivitách Hanse Bruckmüllera během jeho studií na gymnáziu mnoho nevíme. Lze však předpokládat, že se jako zpěvák podílel na hudebních produkcích (svátečních mších a každoročních velkopátečních oratoriích), které se konaly v Kosteletě sv. Jakuba za řízení regenschoriho Heinricha Fischera, jenž byl ústřední postavou jihlavského hudebního života 2. poloviny 19. století.²⁸ S velkou pravděpodobností můžeme tvrdit, že se Bruckmüller účastnil také koncertů místního Mužského zpěváckého spolku (Männerengesangsverein), který v Jihlavě působil od roku 1852 pod vedením svého zakladatele, sbormistra Heinricha Fischera. A dozajista si nenechal ujít ani operní a operetní produkce jihlavského Městského divadla. Zvláště po roce 1868, kdy byla založena a pro divadelní provoz vyčleněna profesionální 20členná Městská kapela (Stadtkapelle),²⁹ si místní divadlo troufalo také na náročnější operní repertoár. V 70. letech tak jihlavské divadlo uvedlo např. Weberova *Čarostřelce*, Belliniho *Normu*, Verdiho *Trubadúra* a *Ernani* či Gounodova *Fausta*.³⁰

Gustav Mahler v Bruckmüllerových vzpomínkách

Z dochovaných Bruckmüllerových vzpomínek se dovídáme o jeho jihlavských blízkých stycích s Gustavem Mahlerem. Část Bruckmüllerových vzpomínek byla otištěna v roce 1932 v časopise *Igel-Land*, který vycházel jako novinová příloha německého deníku *Mährischer Grenzboten*.³¹ a je poměrně hojně citována Mahlerovými životopisci.³² Obsažnější a podrobnější strojopisná verze Bruckmüllerových vzpomínek, kterou jejich autor pronesl v brněnském rozhlase 3. ledna 1931, byla nově objevena v Bruckmüllerově pozůstalosti. Tento doposud neznámý pramen nabízí pohled na některé další události z Mahlerova mládí. Vzhledem k tomu, že vzpomínky byly zaznamenány zpětně po téměř šedesáti letech, obsahují některé faktografické chyby a často je nelze nijak pramenně doložit a ověřit, je nutné jejich věrohodnost brát s jistou rezervou. Tyto vzpomínky ještě drobně rozšiřuje a doplňuje novinový článek *Gustav Mahler. (Zum 75. Geburtstag des*

1872, [Iglau]: [Selbstverlag des Gymnasiums], [1872], s. 24.

27 „[...] den Gesangsunterricht sehr fleißig besuchte und durch seinen vorzüglichen Stimmittel so wie gründlich musikalische Kenntnisse vorzügliches leistete [...]“ Vysvědčení Aloise Wawry Hansi Bruckmüllerovi uloženo v pozůstalosti Hanse Bruckmüllera v ODH MZM.

28 FISCHER, Theodor. Das Musikleben Iglaus im 19. Jahrhundert. In: *Zeitschrift des Deutschen Vereines für die Geschichte Mährens und Schlesiens* 36, 1934, č. 4, s. 114.

29 *Brünner Morgenpost: Beilage zur Brünner Zeitung*, 10. 9. 1868, č. 208, s. 842.

30 de LA GRANGE, Henry-Louis. *Mahler: Volume One*. New York: Doubleday & Company, Inc., 1973, s. 18.

31 BRUCKMÜLLER, Hans. Aus Gustav Mahlers Jugendzeit. *Igel-Land: Mitteilungen für Heimatkunde in der Iglauer Sprachinsel: Beilage des „Mähr. Grenzboten“*, Dezember 1932, Folge 33 (2. Buch).

32 Např. de LA GRANGE, Henry-Louis. *Gustav Mahler*. Praha: Argo, 2018, s. 44.

berühmten Komponisten und Dirigenten) z pera Bruckmüllerovy přítelkyně Marie Ranó vydaný v roce 1935.³³

Mahler byl starším Bruckmüllerovým spolužákem z jihlavského gymnázia. Když Hans Bruckmüller roku 1873 vstoupil na gymnázium, byl Mahler studentem kvarty, tedy o čtyři ročníky výše, a to přestože věkový rozdíl mezi oběma chlapci byl pouze dva roky. Mahler byl sice již od září 1875 studentem Vídeňské konzervatoře, ovšem do Jihlavy se až do roku 1877 často vracel, a to nejen skládat zkoušky za uplynulý semestr, ale i o svátcích a prázdninách.³⁴ Bruckmüllera s Mahlerem sice nepojilo natolik blízké a důvěrné přátelství, jaké Mahler navázal se svými vrstevníky, spolužáky z ročníku Emilem Freundem a Theodorem Fischerem,³⁵ spojoval je nicméně zájem o hudbu. Podle Bruckmüllerových vzpomínek spolu údajně často hrávali čtyřručně na klavír a to jak v bytě Mahlerových rodičů v Pirnitzergasse, tak u Bruckmüllerů v hostinci „U tří knížat“. Vedle Beethovenových symfonií³⁶ byly jejich oblíbeným repertoárem zejména klavírní výtahy Wagnerových oper, pro což prý oba otcové neměli příliš pochopení:

*„Když se tyto „koncerty“ konaly v Mahlerově bytě, stávalo se, že Mahlerův otec oba chlapce přátel-
sky, ovšem naléhavě vyzýval, aby šli „hrát na klavír k Bruckmüllerovi“. Když se oba klavíristé vydali
do Bruckmüllerova bytu, aby u klavíru vybili své nadšení pro uctívaného bayreuthského Mistra, stalo
se, že jim otec Bruckmüller laskavě, přitom však naléhavě řekl: „Děti, jděte si hrát na Mahlerův klavír.“*

*„Wenn es diese „Konzerte“ in Mahlers Wohnung stattfanden, geschah es nun, daß Vater Mahler die
beiden Jungen ebenso freundlich wie eindringlich aufforderte, doch „bei Bruckmüllers Klavier zu spielen“
Hatten sich nun beide Klavierlöwen in Bruckmüllers Wohnung begeben, um dort ihre Begeisterung für
den verehrten Bayreuther Meister auf dem Klavier auszutoben, geschah es, daß Vater Bruckmüller ebenso
freundlich wie eindringlich zu ihnen sprach: „Kinder, geht doch zu Mahlers Klavier spielen.“³⁷*

Hans Bruckmüller se velice dobře znal i s dalšími členy Mahlerovy rodiny – s Mahlerovou nejstarší sestrou prý často tančil na hodinách taneční školy, které se konaly v sále Bruckmüllerova hostince.

Po odchodu Gustava Mahlera z Jihlavy údajně udržoval Bruckmüller s Mahlerem čilou korespondenci,³⁸ která se však pravděpodobně nedochovala. Společně s Mahlerem údajně navštívili také jeden z posledních koncertů Franze Liszta ve Vídni, na což Bruckmüller vzpomíná následovně:

33 RANÓ, Maria. *Gustav Mahler. (Zum 75. Geburtstag des berühmten Komponisten und Dirigenten)*. Výstřížek uložen v Oddělení dějin hudby Moravského zemského muzea (dále jen ODH MZM). Periodikum, v němž byl článek uveřejněn, se autorovi nepodařilo dohledat.

34 SVĚRÁK, Vlastimil. *Počátek cesty*, op. cit., s. 16.

35 de LA GRANGE, Henry-Louis. *Mahler*, op. cit., s. 51.

36 BRUCKMÜLLER, Hans. Aus Gustav Mahlers Jugendzeit, op. cit.

37 RANÓ, Maria. *Gustav Mahler*, op. cit.

38 RANÓ, Maria. *Gustav Mahler*, op. cit.

„Jako žák sedmé třídy gymnázia (Mahler už byl nějakou dobu konzervatoristou ve Vídni) jsem se jím nechal přemluvit, abych jel do Vídně na koncert, kde hrál Franz Liszt ve prospěch lidí postižených v Maďarsku záplavami. Vzal jsem si své malé kapesné a šel, jak se říká, na dva dny ‚za školu‘, tj. prostě jsem vynechal vyučování a jel do Vídně za Mahlerem. Bylo to skvělé. Seděli jsme tam vedle sebe, Mahler a já, plní očekávání na nejlevnějších místech ve velkém sále Musikvereinu, on, velmi rozrušený, sotva odpovídal na mé četné otázky, já jako jihlavský maloměšťák, skromný a pokorný, sklíčený dojmem, který na mě udělal obrovský koncertní sál a velký dav posluchačů, neboť v Jihlavě jsem nikdy nic podobného neviděl. Liszt se sice na začátku svými velkýma rukama dvakrát netrefil, ale pak vše smetl svou nedostižnou hrou. Byli jsme s Mahlerem bez sebe, on úplně oněměl. Nereagoval ani na mé výbuchy nadšení. Když jsme dorazili do jeho bytu, šli jsme si lehnout. Mahler stále nic neříkal, jen nepřítomně seděl na kraji postele a v ruce držel jednu ze svých vyzutých bot jako svícen. Úplně si zapomněl sundat druhou botu. Najednou mu bota s velkým nárazem vyletěla z ruky a on zoufale vykřikl: ‚Neumíme nic, vůbec nic. Naši učitelé nic neumí a my žáci také nic neumíme. Kláves už se nedotknu,‘ řekl a s jednou botou na noze si lehl do postele.“

„Als Schüler der siebten Gymnasialklasse (Mahler war schon längere Zeit Conservatorist in Wien) lieb ich mich von ihm überreden, zu einem Concert nach Wien zu fahren, wo Franz Liszt zu Gunsten der in Ungarn Überschwemmtten spielte. Ich nahm mein geringes Taschengeld und ging, wie man sagt, 2 Tage ‚hinter die Schule‘, d. h. ich schwänzte einfach den Unterricht und fuhr zu Mahler nach Wien. Es war großartig. Da saßen wir nun nebeneinander, Mahler und ich, auf den billigsten Plätzen erwartungsvoll im großen Musikvereinsaaale, er sehr aufgeregt, auf meine vielen Fragen kaum antwortend, ich, als Iglauer Kleinstädter, demütig und bescheiden, bedrückt durch den Eindruck, den der riesige Konzertsaal und die große Menge der Zuhörer auf mich machte, denn so etwas hatte ich in Iglau nie gesehen. Liszt hieb zwar anfangs zweimal mit seinen gewaltigen Tätzen daneben, dann aber riss er mit seinem unvergleichlichen Spiel alles mit. Mahler und ich waren außer Rand und Band, er war vollständig stumm geworden. Auch auf meine Begeisterungsausbrüche reagierte er gar nicht. In seiner Wohnung angekommen, legten wir uns zu Bett. Mahler sprach noch immer nichts, saß aber geistesabwesend auf dem Bettrand und hielt den einen ausgezogenen Stiefel wie einen Leuchter vor sich in der Hand. Den zweiten Stiefel auszuziehen, hatte er ganz vergessen. Plötzlich flog der Stiefel aus seiner Hand mit großem Gekrache an die Wand und er rief verzweifelt aus: ‚Gar nichts können wir, gar nicht. Unsere Lehrer können nichts und wir Schüler auch nichts. Ich rühre keine Taste mehr an.‘ Sprach’s und legte sich mit dem einem Stiefel am Fuße ins Bett.“³⁹

Působivá Bruckmüllerova vzpomínka obsahuje ovšem z pohledu hudebního historika řadu faktografických nesrovnalostí, které značně nahlodávají věrohodnost celé pasáže. První nesrovnalost představuje určení, o který Lisztův koncert se vlastně jednalo. Liszt hrál ve Vídni během Mahlerových studentských let pouze třikrát, a to v letech v březnu 1877, v dubnu 1879 a v dubnu 1881. Studentem sedmého ročníku gymnázia byl Hans Bruckmüller ve školním roce 1879/80,⁴⁰ jenže tehdy jak zřejmo Liszt ve Vídni nevystupoval. Lisztův koncert ve prospěch obyvatel maďarského Segedína zasažených povodněmi

39 BRUCKMÜLLER, Hans. *Gustav Mahlers Jugendzeit in Iglau: Erzählt von seinem Landsmann und Zeitgenossen*, strojopis, ODH MZM.

40 *Dreissigstes Programm des k. k. Staats-Ober-Gymnasiums zu Iglau: Veröffentlicht am Schlusse des Schuljahres 1879–80*. [Iglau]: Selbstverlag des Gymnasiums, [1880], s. 85.

se konal ve Vídni 7. dubna 1879 v salónu hraběte Andrassyho. V tomto případě tedy nesedí datace, ani Bruckmüllerovo zasazení koncertu do prostředí velkého sálu vídeňského Musikvereinu. Nadto je velice nepravděpodobné, že by se tohoto Lisztova vystoupení Mahler s Bruckmüllerem vůbec mohli zúčastnit. Dvě stě vstupenek po 50 a 25 zlatých (tedy značně drahých) bylo podle novinových zpráv vyprodáno během jediného dne. Prestižní událost proběhla za přítomnosti císaře a byla jí přítomni zejména bohatí zástupci vídeňské šlechty.⁴¹ Lisztovo poslední vystoupení ve Vídni na počátku dubna také patrně nepřipadá v úvahu: 9. dubna 1881 vystoupil v sále Ministerstva vyučování na hudebním soirée, kde společně s houslistou Josefem Hellmesbergerem a cellistou Juliem Sulzerem přednesl Beethovenovo *Klavírní trio, op. 70, č. 1* a jeden svůj klavírní kus.⁴²

Bruckmüllerovu vzpomínku přejala také Maria Ranó do citovaného článku a zmiňuje, že Liszt tehdy hrál doprovázen orchestrem Společnosti přátel hudby (Gesellschaft der Musikfreunde) svůj klavírní koncert *Es dur* a některé své další kompozice.⁴³ Tyto údaje (přestože jsou zjevně chybné) by poukazovaly na Lisztovo vídeňské vystoupení, které se konalo 16. března 1877 ve velkém sále vídeňského Musikvereinu ve prospěch postavení Beethovenova pomníku. Na programu tehdy byly vedle dalších Beethovenových skladeb také Beethovenova *Fantazie c moll pro klavír sbor a orchestr* a jeho *5. klavírní koncert Es dur*, které Liszt přednesl za doprovodu orchestru Společnosti přátel hudby pod taktovkou Johanna von Herbeck.⁴⁴ Že Bruckmüllerovo vyprávění je spojeno právě s tímto koncertem, je o to pravděpodobnější, že v této souvislosti popisuje obdobnou příhodu také muzikolog a mahlerovský badatel Hans Holländer, jenž mj. v letech 1928–1938 působil podobně jako Bruckmüller v Brně. O zmíněném koncertu hovoří Holländer v závěru své studie *Gustav Mahler's jeugd*, která vyšla v roce 1929 nizozemském hudebním časopisu *De Muziek*. Událost, již Holländer charakterizuje jako „osobitou mahlerovskou anekdotu“, ovšem nespojuje s Bruckmüllerem, nýbrž s dalším Mahlerovým jihlavským přítelem, tehdy triadvacetiletým Carlem Schnürmannem, synem představeného jihlavské židovské obce.⁴⁵ Příhoda má v tomto případě mírně pozměněné vyústění: „*Doma Mahler odhodil noty pátého koncertu přes celou místnost a přísahal, že po vyslechnutí této skladby od Liszta, se již už nikdy neodvážívá interpretovat.*“⁴⁶ Jak a zda vůbec se tato mahlerovská anekdota odehrála, zřejmě zůstane neobjasněno. Zbývá jen doplnit, že na jaře 1877 bylo Bruckmüllerovi pouhých 14 let a byl studentem čtvrtého ročníku gymnázia.

Další, mezi mahlerovskými badateli doposud patrně neznámá, Bruckmüllerova vzpomínka na společný výlet mladého Gustava Mahlera a jeho jihlavských přátel do

41 Der Kaiser beim Liszt Konzert im Salon Andrassy. *Neuigkeits Welt-Blatt*, 9. 4. 1879, č. 82, s. 4.

42 Program uveřejněn např. in: *Wiener Allgemeine Zeitung*, 9. 4. 1881, č. 399, s. 15.

43 RANÓ, Maria. *Gustav Mahler*, op. cit.

44 Viz např.

45 Více o něm viz WILLNAUER, Franz (ed.). *Gustav Mahler: „In Eile – wie immer!“: neue unbekannte Briefe*. Wien: Paul Zsolnay Verlag, 2016, s. 65 ad.

46 „*Thuis gekomen slingerde Mahler de muziek van het vijfde concert door de kamer en zwoer dat hij, na dit stuk van Liszt gehoord te hebben, zich nimmer meer aan een interpretatie ervan zou wagen.*“ HOLLÄNDER, Hans. *Gustav Mahler's jeugd*. *De Muziek* 3, 1929, č. 5, s. 216.

Wetterhöfler Wald,⁴⁷ oblíbeného venkovského výletního cíle ležícího severně od Jihlavy, reflektuje Mahlerův tehdejší vztah k ženám.

„Mahler se v mládí nijak zvlášť neprojevoval jako přítel žen. K ženskému pohlaví se nechoval příliš galantně, daleko spíše ironicky a přezíravě a toto chování se někdy mohlo stupňovat až k hrubosti. Vzpomínám si na výlet do Wetterhöfler Wald, který byl v té době ještě velmi oblíbený a navštěvovaný. Tohoto výletu se zúčastnily některé v hudebním světě Jihlavy oblíbené dámy, mezi nimi známá sopranistka paní Warhanek a houslová virtuoska slečna Mila Ott von Ottenfeld, o níž budu vyprávět ještě později. Výlet byl velmi zábavný a veselý – ano, kdyby u toho nebyl Mahler. Na přání dam se hrálo několik společenských her, které jsou, jak známo, dosti naivní. Mahler si z her dělal legraci, dámy si dobíral, zlomyslně se smál, ironizoval a neustále kritizoval. Neškodnost hry tím však utrpěla, mezi účastníky, zejména mezi ženami, se objevila jistá podrážděnost a brzy by byl krásný výlet zcela zmařen, kdyby hra nebyla přerušena a účastníci se nevydali na cestu domů.“

„Mahler zeichnete sich in seinen jungen Jahren durchaus nicht als ein besonderer Damenfreund aus. Er war dem weiblichen Geschlechte gegenüber nicht sehr galant, viel eher ironisierend und ablehnend, welches Verhalten sich manchmal bis zur Grobheit steigern konnte. Ich erinnere mich da an eine Landpartie in den damals noch sehr beliebten und besuchten Wetterhöfler Wald. An dieser Landpartie nahmen auch einige in der damaligen Iglauer Musikwelt beliebte Damen Teil, darunter die bekannte Sopranistin Frau Warhanek und die Violinvirtuosin Fr. Mila Ott von Ottenfeld, von der ich noch später erzählen werde. Die Landpartie war sehr lustig und fidel – ja wenn Mahler nicht dabei gewesen wäre. Über Wunsch der Damen wurden einige Gesellschaftsspiele gespielt, die ja wohl, wie bekannt, recht naiv sind. Mahler machte sich über die Spiele lustig, neckte die Damen, lachte boshaft und ironisierte und kritisierte ununterbrochen. Darunter litt aber die Harmlosigkeit des Spieles, es trat eine gewisse Gereiztheit der Teilnehmer, insbesondere der weiblichen ein, und bald wäre der schöne Ausflug ganz in die Brüche gegangen, wenn man nicht die Spiele abgebrochen und sich auf den Heimweg gemacht hätte.“

Na jaře 1881 zakončil Hans Bruckmüller maturitou svá gymnaziální studia a po prázdninách byl zapsán jako student práv na Vídeňské univerzitě. Gustav Mahler v této době sbíral kapelnické zkušenosti u operních domů v Bad Hallu, Lublani a Olomouci a v roce 1883 zakotvil na několik let v německém Kasselu. Během letních prázdnin, ještě před svým nástupem do angažmá, přijel Mahler někdy kolem 20. června 1883 k návštěvě rodičů do Jihlavy.⁴⁸ Během Mahlerova pobytu uspořádala v jihlavském Městském divadle 11. srpna místní odbočka Patriotického ženského pomocného spolku Červeného kříže (Zweigverein Iglau des patriotischen Frauenhilfsvereines vom Rothen Kreuze) hudebně-deklamační akademii, jejíž výtěžek byl určen částečně ve prospěch obětí zemětřesení na italském ostrově Ischia a částečně rakouskému Červenému kříži (Österreichische Gesellschaft vom rothen Kreuze).⁴⁹ Lesk celé akci propůjčila účast arcivévodý Evžena Rakousko-Těšínského. Humorné vzpomínky na tuto událost, při níž se Mahler s Bruckmüllerem sešli společně na jednom pódiu, uveřejnil Hans Bruckmüller v časopise

47 Dnes jihlavská čtvrť Lesnov a les pod vrchem Rudný.

48 de LA GRANGE, Henry-Louis. *Mahler*, op. cit., s. 106.

49 *Academie. Iglauer Zeitung*, srpen 1883. Přesnou citaci se nepodařilo dohledat, výstřižek v pozůstalosti v pozůstalosti H. Bruckmüllera.

Igel-Land a v mahlerovské literatuře jsou poměrně hojně citovány.⁵⁰ Oproti publikované zkrácené verzi, nabízí dochované strojepisné vzpomínky několik detailů navíc:

„Nyní bych vám, dámy a pánové, rád popsal průběh hudebně-deklamační akademie, které se zúčastnil mladý dvorní dirigent Gustav Mahler, už zmíněná houslová virtuoska Mila Ott von Ottenfeld, několik dam z jihlavské společnosti, mezi nimi sopranistka paní Warhanek a altistka paní Schwarz, bývalý redaktor ‚Grenzbote‘ Vorreiter, dále jihlavský ‚Hans Sachs‘ Mikon a konečně i já sám. Na této akademii, která se konala v městském divadle v Jihlavě ve prospěch rakouského Červeného kříže, provedl Mahler jako sólista svým brilantním způsobem dvě Chopinovy klavírní skladby a poté spolu se slečnou von Ottenfeld Beethovenovu Kreutzerovu sonátu. Během této části programu jsem měl za úkol obracet klavíristovi noty. Seděl jsem tedy po Mahlerově levici u klavíru a dělal vše pro to, abych správně obracel a nezavdal přísnému dvornímu dirigentovi důvod k nespokojenosti. Přesto jsem brzy ucítil na své pravé noze opakující se tlak, jehož příčinou bylo to, že Mahler svou levou nohou vytrvale a dosti silně zpracovával mou pravou nohu. Tehdy mne nenapadlo, že Mahlerova nervozita se často projevovala tím, že tu a tam švihnul svou levou nohou či lépe řečeno že touto nohou častěji škulal. Při Kreutzerově sonátě mne to však, jak už jsem řekl, nenapadlo a protože jsem věděl, že stránky otáčím bezchybně, toto neustálé dupání na mou nohu mne rozčílilo a – dupnul jsem také. Jeho dupání jsem mu pod klavírem vydatně vracel. Bez ohledu na souboj našich nohou pod klavírem – byli jsme oba mladí a plní elánu – hrál Mahler výtečně, publikum si ničeho nevěšilo a nadšeně a zběsile tleskalo.

Mahler nevypadal, že by ho to, co se stalo, nějak rozzlobilo. S poněkud ironickým výrazem, který jsem na něm už znal, mne jako ‚obraceče‘ vytáhl před publikum a zatímco jsem se rozpačitě ukláněl publiku, zašeptal ke mně se smíchem přátelské slovo, které začínalo na ‚Sch...‘.⁵¹ Tištěný program tohoto pro mne památného koncertu, který se konal 20. listopadu 1885 [!],⁵² mám stále ve své sbírce programů.

Ve druhé části akademie byl proveden hudební žert nazvaný ‚Kávový dýchánek‘. Tento neškodný kus byl prováděn šesti dámami v předbřeznovém kostýmu, Mahler měl obstarat doprovod na klavíru postaveném uprostřed orchestřiště. Již během zkoušek si ze skladby dělal legraci, což velmi rozčillovalo Milu von Ottenfeld, která v ní také zpívala. Skladbu nazýval ‚hudebním nesmyslem‘ a ‚hloupou hudbou‘ a nemilosrdně kritizoval děj i účinkující. Měl jsem mu znovu být nápomocen při obracení. Ostatně už na většině zkoušek jsem za něj musel zaskakovat jako klavírní doprovod, protože Mahler, kterého toto číslo programu vůbec nezajímalo, přicházel vždy buď pozdě, nebo vůbec. Na generální zkoušce, která se konala již před publikem, se událo následující:

Mahler zahrál na klavír poněkud lhostejně předehru, načež zahájil úvod – opona se zvedla. Ale už asi po 10 taktech Mahler vyskočil, jeho židle se s velkým rachotem převrhla dozadu, hrubě zabouchl víko klavíru a docela hlasitě mi řekl: ‚Tehle nesmysl nedoprovázím, Bruckmüllere, sedněte si sem.‘ Mahler zmizel, já jsem si rychle sedl na jeho židli, abych pokračoval v doprovodu tam, kde skončil, a generální zkouška pak nerušeně pokračovala. Zda publikum Mahlerovým slovům rozumělo, to nevím. Mahler měl jistě pravdu – tento ‚Kávový dýchánek‘ byl, mírně řečeno, velmi bezvýznamnou záležitostí. Hudba ke ‚Kávovému dýchánku‘, jež pocházela od jistého Kuntzeho, však byla podle názoru zúčastněných dam vedlejší; hlavní věcí bylo, aby se představitelky mohly publiku ukázat v krásných kostýmech, což Mahler

50 Viz např. de LA GRANGE, Henry-Louis. *Mahler*, op. cit., s. 107.

51 Schwein = svině.

52 Bruckmüller se mylí v datu konání koncertu.

se svým přísným pohledem na umění rozhodně nechtěl akceptovat. Ani druhý den se nedal přesvědčit, aby skladbu doprovodil, a tak jsem jako klavírní doprovod fungoval také při představení.“

„Nun will ich Ihnen, meine Damen und Herren, noch den Verlauf einer musikalisch-deklamatorisch Akademie schildern, bei welcher der junge Hofkapellmeister Gustav Mahler, die schon erwähnte Violin-virtuosin Mila Ott von Ottenfeld, mehrere Damen der iglauer Gesellschaft, darunter auch die Sopranistin Frau Warhanek und die Altistin Frau Schwarz, der ehemalige Redakteur des ‚Grenzboten‘ Vorreiter, dann der iglauer ‚Hans Sachs‘ Mikon und endlich ich selbst mitwirkten. In dieser Akademie, die zu Gunsten des ‚Österr. Roten Kreuzes‘ im Stadttheater zu Iglau stattfand, spielte Mahler als Solist zwei Klavierstücke von Chopin in seiner brillanten Weise und dann gemeinsam mit Fr. v. Ottenfeld die ‚Kreutzer-sonate‘ von Beethoven. Bei diesem Programmpunkte hatte ich die Aufgabe, dem Klavierspieler die Noten umzublättern. Ich saß also zur Linken Mahlers mit ihm beim Flügel und setzte alles daran, um richtig umzublättern und den gestrengen Herrn Hofkapellmeister keinen Grund zur Unzufriedenheit zu geben. Trotzdem fühlte ich bald auf meinem rechten Fuße einen sich wiederholenden Druck, der davon rührte, daß Mahler mit seinem linken Fuße konsequent und ziemlich heftig meinen rechten Fuß bearbeitete. Damals fiel mir nicht ein, daß Mahlers Nervosität sich oft darin äußerte, daß er sich mit seinem linken Fuße mitunter ausschlug oder besser gesagt, mit diesem Fuße öfters zusammenzuckte. Bei der Kreutzer-sonate fiel mir dies aber, wie gesagt, nicht ein, und da ich wußte, daß ich fehlerlos umblättern, ärgerte mich dieses fortwährende Herumtrampeln auf meinem Fuße und – ich trampelte zurück. Ich gab ihm unter dem Klavier seine Fußtritte reichlich wieder. Ungeachtet dieses Fußkampfes unter dem Klavier, wie waren ja beide jung und übermütig, spielte Mahler großartig, das Publikum merkte gar nichts und applaudierte begeistert und rasend.

Mahler schien über das Vorgefallene gar nichts böse zu sein. Mit einer etwas ironischen Miene, die ich an ihm schon kannte, schleppte er mich als ‚Umblätter‘ vor das Publikum und während ich diesem Publikum eine linkische Verbeugung machte, raunte er mich lachend ein Freundschaftswort zu das, dass mit Sch... anfang. Die gedruckte Vortragsfolge diese für mich denkwürdigen Konzertes, daß am 20. November 1885 [!] stattfand, befindet sich noch heute in meiner Programmsammlung.

Im zweiten Teile der Akademie wurde ein musikalischer Scherz, benannt ‚Das Kaffeekränzchen‘, aufgeführt. Dieses harmlose Stück wurde von 6 Damen im vormärzlichen Kostüm aufgeführt, Mahler sollte auf dem in der Mitte des Orchesters aufgestellten Flügel die Begleitung besorgen. Schon bei den Proben machte er sich sehr zum Ärger der ebenfalls mitsingenden Mila von Ottenfeld über das Stück lustig. Er nannte die Sache einen ‚musikalischen Blödsinn‘ oder eine ‚blödsinnige Musik‘ und kritisierte die Handlung und auch die Mitwirkenden in erbarmungsloser Weise. Ich sollte ihm wieder beim Umblättern behilflich sein. Übrigens hatte ich schon bei den meisten Proben als Klavierbegleiter einspringen müssen, weil Mahler, den diese Programmnummer gar nicht interessierte, entweder immer zu spät oder gar nicht kam. Bei der Generalprobe, die bereits vor Zuschauern stattfand, ereignete sich nun Folgendes: Mahler spielte auf dem Flügel ziemlich gleichgültig das Vorspiel, nach demselben begann er die Einleitung – der Vorhang ging auf. Aber schon nach etwa 10 Takten sprang Mahler auf, sein Stuhl fiel mit großem Poltern nach rückwärts, er schlug unwirsch den Klavierdeckel zu und sagte ziemlich laut zu mir: ‚Diesen Unsinn begleitete ich nicht, Bruckmüller setzen Sie sich her.‘ Mahler verschwand, ich hatte die Geistesgegenwart, mich rasch auf seinen Sessel zu setzen und die Begleitung dort fortzusetzen, wo er aufgehört hatte und die Generalprobe nahm sodann ihren ungestörten Fortgang. Ob das Publikum die Worte Mahlers verstanden hatte, ich weiß nicht. In der Sache hatte Mahler gewiss Recht – dieses ‚Kaffeekränzchen‘ war – gelinde gesagt, eine sehr unbedeutende Sache. Aber nach Ansicht der mitwirkenden

Damen war ja die Musik zum ‚Kaffeekränzchen‘, die von einem gewissen Kuntze stammte, Nebensache; die Hauptsache war, daß sich die Darstellerinnen in ihren hübschen Kostümen dem Publikum zeigen konnten, was Mahler bei seiner strengen Kunstauffassung freilich nicht gelten lassen wollte. Er war auch am nächsten Tage nicht zu bewegen, das Stück zu begleiten und so fungierte ich auch bei der Aufführung als Klavierbegleiter.“

Studium u Antona Brucknera a Franze von Suppé

Během studia práv na Vídeňské univerzitě studoval Hans Bruckmüller hru na varhany a harmonii u Antona Brucknera a skladbu a instrumentaci u Franze von Suppé. O studiích u Brucknera nemáme podrobnější informace. Můžeme pouze předpokládat, že Bruckmüller se k soukromému studiu u Brucknera dostal prostřednictvím jeho přednášek na Vídeňské univerzitě, kde Bruckner od roku 1875 působil jako lektor harmonie a kontrapunktu.

Oproti tomu cesta k Franzi von Suppé, který měl na skladatelskou dráhu Hanse Bruckmüllera daleko podstatnější vliv, se započala ještě v době, když byl Bruckmüller studentem nižšího ročníku jihlavského gymnázia. Suppé od roku 1876 trávil letní pobyty v dolnorakouské obci Gars am Kamp, kde hledal odpočinek a klid ke komponování. Suppé, který byl tehdy kapelníkem vídeňského Carltheater, býval nejprve hostem ve vile vídeňského barona Hahna, v roce 1878 však v Garsu sám zakoupil menší selský dvůr s polnostmi.⁵³ Shodou okolností působil v této době jako starosta Garsu a majitel tamějšího hostince „Zum weißen Rössl“ (U bílého koníčka) Wilhelm Bruckmüller, strýc Hanse Bruckmüllera a další ze sourozenců jeho otce Ernsta. Podle Bruckmüllerových vzpomínek obědval Suppé s baronem Hahnem pravidelně právě v hostinci „U bílého koníčka“. Po obědě si skladatel v zahradním altánu zapálil cigaretu a naslouchal klavírní hře malého Hanse, který trávil prázdniny u svého strýce. Pro Suppého měl Hans Bruckmüller hrát téměř dennodenně a skladatel údajně projevil „*velké sympatie a přátelský zájem o hudebně nadaného a pro hudbu nadšeného jihlavského chlapce*“.⁵⁴ S Bruckmüllerovou rodinou udržoval Suppé přátelské vztahy a se zájmem sledoval dráhu svého chráněnce Hanse. Ten byl s blížícím závěrem studia na gymnáziu postaven před rozhodnutí, zda se věnovat hudbě či pokračovat ve studiu na univerzitě. K hudbě jej to táhlo neodolatelnou silou, přesto se nakonec rozhodl pro studium práv. Konečné rozřešení této otázky padlo záhy po přijetí Bruckmüllera na univerzitu. V doprovodu svého otce a strýce Wilhelma vyrazili pro radu k Franzi von Suppé. Ve skladatelově služebním bytě v budově Carltheater přehrál mladý Bruckmüller na klavíru své kontrapunktické variace na známé téma jedné ze Suppého operet a vyslechl si verdikt: „*Moc pěkně jsi to udělal, moc pěkně!*“⁵⁵ Přesto poradil, aby chlapec dále pokračoval ve studiu práv a hudbu studoval paralelně.

53 KELLER, Otto. *Franz von Suppé: Der Schöpfer der Deutschen Operette*. Leipzig: Richard Wöpke, 1905, s. 114.

54 „[...] der Komponist zeigte große Sympathie und freundschaftliches Interesse für den musikbegabten und musikbegeisterten Iglauer Jungen.“ RANÓ, Maria. Aus dem Leben Franz von Suppés, op. cit.

55 „Sehr hübsch hast du das gemacht, sehr hübsch!“ RANÓ, Maria. Aus dem Leben Franz von Suppés, op. cit.

Hans Bruckmüller v hudebním životě Jihlavy 1881–1886

Do doby Bruckmüllerových vídeňských studií od roku 1881 se datují také jeho první veřejná vystoupení a počátek jeho horlivých aktivit v jihlavských hudebních kruzích. Činný byl zejména jako klavírista a klavírní doprovod, který svými vystoupeními obohacoval jihlavské dobročinné akademie a koncerty místních hudebních spolků. Mezi nejvýznamnější Bruckmüllerovy výkony se řadí zejména vystoupení jako klavírního doprovázeče při jihlavském koncertu německého violoncellového virtuosa Josefa Diema a mezzosopranistky Wilhelminy Schwartzkopff, který se konal 1. května 1883 v Městském divadle. Několika sólovými čísly obohatil Bruckmüller dále např. hudebně-deklamační akademii pořádanou herečkou L. Schneider a hercem C. Bassenem z jihlavského Městského divadla 7. ledna 1884 v sále Hotelu Czap. Do programu Bruckmüller přispěl provedením Chopinova *Valsu a Polonézy cis moll*, jedné z *Polek „de Concert“* Alfreda Grünfelda a *Fantazie z Wagnerova Lohengrina*. Hned dva dny na to 9. ledna 1884 pak v rámci koncertu jihlavského Mužského zpěváckého spolku (Männergesangsverein) interpretoval Lisztovu virtuózní transkripci *Spinnerlied* z *Wagnerova Bludného Holandana*. Za zmínku stojí rovněž Bruckmüllerova účast na koncertě německého Hudebního spolku v Třebíči (Musikverein in Trebitsch), který se uskutečnil v Třebíči 26. března 1883. Společně s Marií Budischowskou, Johannem Galinnou a Karlem Sázavským provedl Bruckmüller v úpravě pro dva klavíry *Předehru k opeře Tannhäuser* Richarda Wagnera a následně společně s Karlem Sázavským interpretoval čtyřruční klavírní doprovod k Haydnovu oratoriu *Die Jahreszeiten*.⁵⁶

Na hudebním životě Jihlavy se Bruckmüller v první polovině 80. let podílel rovněž jako činný člen třech místních hudebních spolků. Předně působil jako řadový zpěvák a druhý sbormistr⁵⁷ výše zmiňovaného německého Mužského zpěváckého spolku. Vedle účasti na řádných koncertech s německým sborovým repertoárem, participoval Bruckmüller rovněž na dvou operetních večerech v Městském divadle, které uspořádali členové spolku 25. srpna 1883 a 10. září 1883 a na nichž Bruckmüller vystoupil jako zpěvák a představitel hlavních rolí. V srpnovém večeru byla provedena jednoaktová komická opereta *Hans Dampf* na libreto Paula Kummera od skladatele Augusta Schäffera, kde Bruckmüller ztvárnil basovou roli dirigenta Mužského pěveckého spolku jménem Taktfest, a dále dvouaktová orientálně-komická dvouaktová opereta skladatele Carla Höpfnera *Simson und Delila*, v níž vystoupil v barytonové roli Kutschkeho, pravé ruky a velitele Simonsovy tělesné stráže. Na zářijovém představení byla opakována opereta *Hans Dampf*, jež byla v druhé půlce večera doplněna dvouaktovou komickou operetou *Ritter Toggenburg* na libreto Morize Schadeka podle známé Schillerovy balady a s hudbou vídeňského skladatele Franze Møgeleho. Bruckmüller zde účinkoval v barytonové hlavní roli Černého rytíře.⁵⁸

Pro jihlavský Mužský zpěvácký spolek zkomponoval Bruckmüller krátkou jednoaktovou operetu na libreto K. Schmieda *Der Liebesblick oder das Quartett von Klein-Großdorf*

56 Programy uvedených koncertů a akademii v pozůstalosti Hanse Bruckmüllera v ODH MZM.

57 W. F. M. Deutschmährische Lebensbilder. Hans Bruckmüller, op. cit., s. 278.

58 Cedula zmíněných operetních večerů v pozůstalosti Hanse Bruckmüllera v ODH MZM.

(*Záblesk lásky čili Kvartet z Klein-Großdorfu*), kterou spolek provedl na svém silvestrovském večeru roku 1885.

Velkou část svého působení věnoval mladý Hans Bruckmüller I. jihlavskému citerovému kruhu (I. Iglauer Zitherkranz). I on byl, podobně jako jeho otec, zapáleným příznivcem hry na citeru a ve spolku se angažoval od jeho vzniku, tedy od 1. května 1882.⁵⁹ Byl zvolen jeho uměleckým vedoucím, zatímco otec zastával funkci spolkového prezidenta. 29. května 1882 uspořádal spolek pro své členy a pozvané hosty koncert, na němž se Hans podílel hned několikerým způsobem. Jako sólociterista interpretoval koncertní fantazii *Erinnerung an Rigi* Augusta Hubera, na klavír doprovodil mj. svého bratra Ernsta, který přednesl Mendelssohnův houslový koncert, jako dirigent řídil soubor 12 citer při společném provedení Schiffnerovy *Vermählungspolka* a jako aranžér se představil úpravou Gumbertovy *Fantazie na píseň „O bitt' Euch liebe Vögelein“* pro housle, filomenu, smyčcovou citeru, tři krátké citery, elegickou citeru a violoncello. Jihlavský citerový kruh pořádal několik koncertních produkcí do roka, na nichž uváděl kompozice skladatelů písničích pro citeru (oblíbená byla zejména díla Carla Umlaufa) a citerové úpravy tehdy populárních skladeb. A do repertoáru spolku přispíval svými díly rovněž Hans Bruckmüller. Vedle četných úprav zde uvedl rovněž některé své kompozice. Již 22. září 1882 tak zazněla v sále hotelu U tří knížat Bruckmüllerova skladbička *S'brochene Herz* (*Zlomené srdce*) pro smyčcovou citeru s doprovodem drnkací citery, dále jeho *Paraphrase über „Die Lorelei“* (*Parafráze na „Lorelei“*) pro housle, filomelu, 8 diskantových citer, violoncello a klavír a *Reminiszenzen* (*Reminiscence*), potpourri na známé motivy pro 2 housle, 4 první a 4 druhé citery. Jihlavští citeristé zřejmě navázali spolupráci a kontakty s Prvním brněnským citerovým klubem (Ersten Brünner Zither-Club), protože již 2. června 1883 byla provedena na koncertě tohoto německého brněnského spolku pod vedením Josefa Rimesche Bruckmüllerova *Lied der Sennerin* (*Píseň salašnice*) pro smyčcovou citeru s doprovodem drnkací citery. 10. listopadu 1883 pak tentýž spolek na koncertě v brněnských Lužánkách uvedl Bruckmüllerův koncertní kus *Wie Rose und Veilchen sich Liebe schwören* (*Jak si růže a fialka přísahaly lásku*) pro 2 drnkací citery a klavír. Z dalších Bruckmüllerových kompozic byly I. jihlavským citerovým kruhem provedeny v následujících letech tyto: čtyřvětá suita *Italienischer Abend* (*Italský večer*) s citací sicilské lidové písně pro housle, 2 sólové citery, 8 diskantových citer, 1 elegickou citeru, violoncello a harmonium (5. 1. 1884), *Lied ohne Worte* (*Píseň beze slov*) pro citeru sólo a *Mädchenträume* (*Dívčí sny*) pro tříhlasý soubor citer a 2 houslí (13. 5. 1884, 1. 3. 1886), *Scherzo g moll* pro sólovou koncertní citeru a *Spanisches Ständchen* (*Španělské zastaveníčko*) pro housle, smyčcovou citeru, 2 doprovodné citery a klavír (31. 5. 1884), *Ein alter Leierkasten* (*Starý flašinet*), humoristické potpourri pro soubor citer (9. 8. 1884), *Stelldichein* (*Dostaveníčko*), tříhlasá gavota interpretovaná souborem 12 citer (6. 1. 1885), *Wie Rose und Veilchen sich Liebe schwören*, upravená tentokrát pro 2 koncertní citery a klavír, rozsáhlé šestidílné pásmo *Das Steierland in Spiel und Sang* (*Štýrsko ve hře a zpěvu*) za použití štýrských, korutanských a tyrolských melodií pro mužský sbor se sóly, tříhlasý citerový soubor (22 citer), sólovou citeru,

59 ILLING, Theodor. Vereinschronik 1882–1907. In: *Festschrift anlässlich des 25jährigen Jubiläumsfestes des „I. Iglauer Zitherkranz“ in Verbindung mit dem IV. Kongress de Österr. Zitherbundes am 21. und 22. September 1907*. Iglau: Verlag des Vereines, [1907], s. 10.

smýčcovou citeru, 4 housle, violoncello a klavír (26. 12. 1885), které vzniklo v době závěru Bruckmüllerových právnických studií ve Štýrském Hradci. Několik Bruckmüllerových skladeb pro citeru dokonce vyšlo tiskem ve vídeňských nakladatelstvích. V březnu 1884 vydalo nakladatelství Wessely pod opusovým číslem 7 Bruckmüllerovu *Lied der Sennerin*⁶⁰ Několik kompozic publikoval v únoru 1885 také vídeňský nakladatel Rörich v rámci ediční řady *Bunte Blätter: Sammlung ausgewählter Kompositionen und Transcriptionen für Zither*, a to melodii *Die Bitte eines Kindes (Prošba dítěte)*, op. 15, která vyšla jako sešit č. 33, a dvě drobnosti – *Spanisches Ständchen* a miniaturní gavotu nazvanou *Rococo*, jež byly vydány v sešitě č. 52.⁶¹ Přibližně ve stejné době vydalo nakladatelství Kratochwill Bruckmüllerovu skladbičku *S'brochene Herz*.⁶² Po roce 1886 publikoval další Bruckmüllerovy citerové kompozice vlastním nákladem Josef Linke, Bruckmüllerův nástupce na pozici dirigenta a uměleckého vedoucího I. jihlavského citerového kruhu. Ve druhé polovině 80. či na počátku 90. let tak v Linkeho edici *Zitherspielers Lieblinge: Sammlung effectvoller sehr melodioser Compositionen für eine und mehrere Zithern von verschiedenen beliebten Componisten*, distribuovanou vídeňským nakladatelstvím Carl Haslinger qm. Tobias, vyšly jako č. 8 Bruckmüllerova idyla *Edelweiss (Protěž alpská)*, jako č. 9 píseň beze slov *Schneeglöckchen (Sněhový zvoneček)*, jako č. 11 gavota *Stelldichein*, jako č. 12 *Fantasie über Gumberts „O, bitt euch liebe Vögelein“* pro 3 housle nebo smýčcové citory, 2 koncertní a 1 elegickou citeru, jako č. 13 *Italienischer Abend* pro housle nebo smýčcovou citeru, 2 sólové, 1 elegickou citeru a citerový sbor (či harmonium ad lib.) a jako č. 14 píseň beze slov *Entsagung (Odříkání)*.⁶³ Citerové kompozice Hanse Bruckmüllera jsou dnes bohužel v naprosté většině neznámé. V Bruckmüllerově pozůstalosti v ODH MZM se dochoval pouze klavírní výtah gavoty *Stelldichein*. Rovněž žádný z uvedených tisků jeho skladeb se ve veřejných knihovnách a archivech doposud nepodařilo vypátrat.

Poslední jihlavskou hudební institucí, v níž se Bruckmüller aktivně angažoval, se stal Musikverein (Hudební spolek), založený roku 1885, který v prvním roce své činnosti sdružoval 46 členů.⁶⁴ Spolek organizoval smíšený pěvecký sbor, za jehož sbormistry byli zvoleni Franz Ruby a Hans Bruckmüller. Spolek poprvé vystoupil na veřejnost hudebním večerem 2. ledna 1886, který se konal v sále hotelu U tří knížat. Pestrý program zahrnoval klavírní skladby (R. Schumann, J. Schulhoff, S. Ochs, F. Abt), výstupy z oper (F. Herold, W. A. Mozart, C. M. Weber), písně (C. Bohm, Fuchs, M. Peuschel) a sbory (C. Reinecke). Mimo to byly do programu zahrnuty také dvě Bruckmüllerovy kompozice. Tou první byla komická opereta o 1 dějství s průvodem klavíru *Das verhängnissvolle Rendez-vous, oder: Lieben mit Vergnügen, aber heiraten, nein! (Osudné rendez-vous čili: Milovat*

60 *Hofmeister XIX* [online]. Royal Holloway, University of London, ©2007. [cit. 2022-11-08]. Dostupné z: <http://hofmeister.rhul.ac.uk/>.

61 *Ibid.*

62 Nedatovaný výstřížek v pozůstalosti Hanse Bruckmüllera v ODH MZM.

63 Titulní strana *Zitherspielers Lieblinge: Sammlung effectvoller sehr melodioser Compositionen für eine und mehrere Zithern von verschiedenen beliebten Componisten* [online]. [cit. 2022-11-08]. Dostupné z: <http://www.zither.us/files/sm0160.pdf>.

64 Nedatované výstřížky o činnosti Musikvereinu v pozůstalosti Hanse Bruckmüllera v ODH MZM. Periodika, v nichž byly zprávy uveřejněny, se autorovi nepodařilo dohledat.

s radostí, ale snátek ne!), k níž napsal text Bruckmüllerův jihlavský kolega Gustav Allé. Humorná zápletka popisuje blamáž starého Rouého, který ve své touze po rendez-vous pozve omylem na stejné místo a ve stejný čas čtyři dámy. Po odhalení tohoto omylu má být Roué potrestán za svou nehoráznost tím, že si jednu z dam odvede domů jako svou manželku. Roué však odhazuje paruku a frak a prchá. Partitura díla je sice nezvěstná, z ohlasů v jihlavském tisku se však dovídáme, že opereta měla u publika bouřlivý úspěch a o její provedení projevil zájem také předseda Spolku Jihlavanů ve Vídni (Verein der Iglauer in Wien).⁶⁵ Druhou uvedenou Bruckmüllerovou skladbou bylo humorné potpourri *Der Traum eines Musikanten (Sen muzikanta)* pro 3hlasý ženský sbor, soprán, alt, tenor a bas sólo, mužský sbor, flétnu a klavír.

Bruckmüllerova spolupráce s nově vzniklým Hudebním spolkem ovšem neměla dlouhého trvání. Na počátku roku 1886 byl Hans Bruckmüller jako absolvent práv jmenován Moravským místodržitelstvím jako koncipista c. k. okresního hejtmantství v Litovli.⁶⁶ Jak Mužský zpěvácký spolek, tak Hudební spolek uspořádaly k jeho odchodu společenské večery, na nichž byly reprízovány obě Bruckmüllerovy komické operety.⁶⁷

Působení v Litovli a Rýmařově 1886–1893

Prakticky ihned po svém příchodu do Litovle se Bruckmüller přihlásil jako výkonný člen Litovelského mužského zpěváckého a hudebního spolku (Littauer Männergesang- und Musikverein), jeho přijímací karta je datována 1. února 1886.⁶⁸ Součástí zmíněného spolku, který byl založen roku 1852, byl jak amatérský orchestr (pod vedením dirigenta Franze Frömela), tak i mužský sbor (se sbormistrem Aloisem Bendou), k němuž se však tou dobou již na řadě koncertů připojoval dámský pěvecký sbor. V roce 1888 se spolek přejmenoval na Německý hudební a společenský spolek v Litovli (Deutscher Musik- und Geselligkeitsverein in Littau).⁶⁹ Do činnosti spolku se Bruckmüller zapojil nejen jako zpěvák, ale i jako violoncellista orchestru, klavírista a klavírní doprovoděč a díky svým hudebním schopnostem a zkušenostem z Jihlavy byl brzy angažován také jako druhý sbormistr. V této funkci se poprvé představil 2. května 1886, kdy řídil *Korutanské lidové písně* pro mužský sbor J. Gaubyho. S mužským sborem v následujících letech provedl sborová díla F. Schuberta, T. Koschata, E. S. Engelsberga, F. Kückena, F. Abta, F. Suppého ad., tedy autorů, kteří se mezi tehdejšími německými zpěváckými spolky těšili velké oblibě.

65 Novinové výstřižky *Musikalischer Abend des „Iglauer Musikverein“*, *Lokales: Musikalischer Abend a Operette* z pozůstalosti Hanse Bruckmüllera v ODH MZM. Periodika, v nichž byly zprávy uveřejněny, se autorovi nepodařilo dohledat.

66 *Brünner Zeitung*, 4. 1. 1886, č. 2, s. 1.

67 Referují o tom články v jihlavských novinách *Abschiedsabende a Abschiedsfeste*. Výstřižky uloženy v pozůstalosti Hanse Bruckmüllera v ODH MZM. Periodika, v nichž byly zprávy uveřejněny, se autorovi nepodařilo dohledat.

68 *Aufnahme-Karte*, uložena v pozůstalosti Hanse Bruckmüllera v ODH MZM.

69 Litovel: Männergesangverein. In: HLAVÁČEK, Petr. *Hudba v moravských spolcích do roku 1918* [online]. Dostupné z: <http://spolky.petr-hlavacek.cz/>.

Mezi litovelské hudební diletanty přinesl Bruckmüller nadšení pro vídeňskou operetu a patrně jeho zásluhou bylo v Litovli nastudováno a provedeno několik známých operetních kusů, které oživily místní kulturní dění. 25. března 1888 Bruckmüller v sále městské Střelnice dirigoval jednoaktovou operetu Victora Holländera *Die Primanerliebe* (*Primánská láska*) a v rámci silvestrovské zábavy 31. prosince 1888 provedl humoristickou operetu z žánru tzv. „Bieroper“ *Des Sängers Fluch* (*Pěvcovo prokletí*), kterou na melodie z Verdiho a Wagnerových oper zkomponoval Richard Thiele. Vrcholem Bruckmüllerova úsilí se stalo nastudování a provedení dvou operet Franze von Suppé: 2aktové komické operety *Zehn Mädchen und kein Mann* (*Deset dívek a žádný muž*) 23. března a 7. dubna 1890 a 1aktové komicko-mytologické operety *Die schöne Galathea* (*Krásná Galathea*).

Ve srovnání s jihlavským údobím se Bruckmüller v Litovli a Rýmařově o poznání méně angažoval skladatelsky. Vliv na to mělo pravděpodobně nové a časově náročné zaměstnání i změny v osobním životě. V srpnu 1891 byl Hans Bruckmüller přeložen jako koncipista k okresnímu hejtmanství do Rýmařova (Römerstadt) a spolupráci s litovelským hudebním spolkem tak musel ukončit. O Bruckmüllerově hudebním působení v Rýmařově se nedochovaly doklady, pravděpodobně však neustále udržoval kontakty s Litovlí, neboť 11. června 1892 byl v litovelském farním kostele oddán s Isabellou Günther (*21. června 1871, Olomouc), dcerou zemřelého kapitána vojenského stavebně-správního úředního sboru v Olomouci.⁷⁰ Nepodařilo se doložit, že by nějaká z Bruckmüllerových kompozic zazněla na koncertech litovelského Hudebního spolku. V Bruckmüllerově pozůstalosti se nicméně dochovaly dva svazky skladeb a transkripcí, které pravděpodobně pocházejí z litovelského období. Jedná se většinou o drobné kusy z oblasti komorní hudby a určené nejspíše pro provozování doma či v salónu. Některé ze skladiček, psaných pod vlivem soudobé taneční a operetní hudby, nesou poměrně vysoká opusová čísla, a dávají tak tušit, že Bruckmüllera hudebně tvůrčí potence neopouštěla. Z dochovaných kompozic zmíníme např. *Erinnerungen, kleine lyrische Stücke* pro housle a klavír, op. 69 nebo *Der Traum*, trio pro klavír, housle a violoncello, op. 70.

Hans Bruckmüller v hudebním životě brněnských Němců 1893–1940

Od února 1893 byl Hans Bruckmüller povolán jako okresní komisař Moravského místodržitelství do Brna.⁷¹ S Brnem spojil Bruckmüller zbytek svého života, který představoval plných 47 let. Za své zásluhy o Německý hudební a společenský spolek v Litovli byl záhy po svém odchodu do Brna jmenován jeho čestným členem⁷² a 10. září 1897 též čestným občanem města Litovle.⁷³ Od roku 1897 vstoupil Hans Bruckmüller jako sekretář do slu-

70 Zemský archiv v Opavě, pobočka Olomouc, Fond Sběrka matrik Severomoravského kraje (1571–1949), farní matriky Litovel, Trauungs-Matrik 1879–1932, inv. č. 11696, s. 47.

71 *Brünner Morgenpost: Beilage zur Brünner Zeitung*, 19. 2. 1893, č. 41, s. 2.

72 Dopis Deutscher Musik- und Geselligkeits-Verein in Littau Hansi Bruckmüllerovi, 1. 2. 1893, uložen v pozůstalosti Hanse Bruckmüllera v ODH MZM.

73 Dopis Obecního výboru v Litovli Hansi Bruckmüllerovi, 11. 9. 1897, uložen v pozůstalosti Hanse Bruckmüllera v ODH MZM.

žeb Moravské vzájemné pojišťovny⁷⁴ a brzy se stal zástupcem ředitele. Pracovní vytíženost a otcovské povinnosti vůči synu Leovi (*29. května 1893, Brno)⁷⁵ v příštích letech značně omezila Bruckmüllerovy hudební aktivity. Dochované programy dokládají jeho vystoupení jako klavíristy na dvou večírcích Spolku Jihlavanů v Brně (Verein der Iglauer in Brünn). Na druhém z nich 7. března 1896 v sále Grand Hotelu se prezentoval také skladatelsky svým *Deutsches Ständchen* (Německým zastaveníčkem) pro 2 housle, violoncello a klavír. Dvě svá vystoupení pak Bruckmüller uskutečnil na klubových večerech Spolku státních úředníků v Brně (Verein der Staatsbeamten in Brünn) v pivnici Schwechater Bierhalle, kde 17. října 1895 provedl své *Dva pochody* pro čtyřruční klavír. Po roce 1900 je dochováno několik programů z domácích koncertů pořádaných pro rodinu a přátele. Např. 14. ledna 1901 tak v rámci domácího koncertu zazněly v podání Hanse a Isabelly Bruckmüllerových a dr. J. Siebera kompozice *Allerlei*, potpourri pro 4ruční klavír a harmonium a *Ballnacht* (Plesová noc), trio pro housle, klavír a harmonium.⁷⁶

Do počátku 20. století spadá také spolupráce Hanse Bruckmüllera s brněnskou Společností německých přátel hudby (Gesellschaft deutscher Musikfreunde), založenou roku 1897, která pořádala koncerty s tanečním, operním a operetním repertoárem populárního charakteru. Bruckmüllerova aktivita je zaznamenána zejména po roce 1909, kdy se kapelníkem spolkového orchestru stal Alois Radlegger.⁷⁷ Na svém II. řádném koncertu 11. listopadu 1909 provedl spolkový orchestr Bruckmüllerův pochod *Parkstraßler*, který byl o dva roky dříve 22. prosince 1907 premiérován brněnským vojenským orchestrem K. k. Infanterieregiment Freiherr von Heß Nr. 49. Za řízení skladatele zazněl tento pochod znovu na III. řádném koncertě společnosti 4. února 1910. Skladatel zde navíc v premiéře dirigoval svůj koncertní valčík s citerovým sólem *Am Traunsee* (U Travenského jezera). Společnosti německých přátel hudby Bruckmüller později věnoval valčík *Brünner Frauen*, který pod skladatelovou taktovkou zazněl poprvé na lidovém koncertě 3. března 1923⁷⁸ a v klavírní úpravě byl vydán tiskem nakladatelstvím Carla Winikera v Brně.

Ze skladatelské tvorby Hanse Bruckmüllera před první světovou válkou nelze opomenout starovídeňský laktový singpiel *Liebestücke* (Milostné kusy) na slova Karla Klarnera, který byl proveden 21. listopadu 1908 ve prospěch Císařské jubilejní oslavy pro chudé německé školní děti v Brně.

Po vzniku Československa se Hans Bruckmüller stal v roce 1919 vrchním ředitelem Moravské vzájemné pojišťovny a roku 1929 jejím generálním ředitelem. Roku 1933 odešel na odpočinek. Získané postavení vyneslo Bruckmüllera v roce 1923 do představenstva elitního Spolku Německý dům (Verein Deutsches Haus), který spravoval a provozoval

74 *Lidové noviny* 4, 23. 12. 1896, č. 295, s. 3.

75 Archiv města Brna, Fond A 1-59, Sčítání lidu 1850–1910, Sčítání z roku 1900, Parkstrasse 20. Dostupné z: <http://digiarchiv.brno.cz>.

76 Program večírku a notový materiál ke skladbě *Ballnacht* uložen v pozůstalosti Hanse Bruckmüllera v ODH MZM.

77 BAJGAROVÁ, Jitka. *Hudební spolky v Brně a jejich role při utváření „hudebního obrazu“ města 1860–1918*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005, s. 128.

78 Programy zmíněných koncertů a notové materiály ke skladbám *Parkstraßler Marsch* a *Brünner Frauen* v pozůstalosti Hanse Bruckmüllera v ODH MZM. Notový materiál valčíku *Am Traunsee* je nezvestný.

Německý dům na Moravském náměstí, centrum společenského a kulturního života brněnských Němců.⁷⁹ Spolek organizoval koncerty a přednášky v sálech Německého domu, své místnosti poskytoval brněnskému divadelnímu souboru a řadě brněnských německých spolků, provozoval zde knihovnu, čítárnu, kavárnu, restauraci či pivnici, pořádal výstavy, slavnosti aj. V roce 1929 byl Bruckmüller zvolen předsedou Německého domu a v jeho čele stál až do prvních měsíců německé okupace, kdy ze zdravotních důvodů 10. července 1939 odstoupil. Politické hodnocení Bruckmüllerova působení v čele tohoto spolku se ukazuje jako problematické. Přestože velice pravděpodobně nesdílel antisemitské postoje (ostatně v roce 1926 spolupracoval s Organizací židovských žen v Brně a roku 1931 prezentoval v rozhlase své vzpomínky na Gustava Mahlera), svým působením v jeho čele ve 30. letech tyto postoje přinejmenším toleroval. Obzvláště od roku 1931, kdy převládli ve vedení Německého domu radikální nacionalisté,⁸⁰ poskytoval spolek prostory Německého domu různým národoveckým skupinám napojených na nacionálně socialistickou Sudetoněmeckou stranu.

Dvacátá a třicátá léta znamenaly podstatný rozmach Bruckmüllerovy skladatelské činnosti, která stylově navazovala na vídeňskou operetu druhé poloviny 19. století, svého času populární balety vídeňského skladatele Josefa Bayera či operety Oscara Strausse produkované berlínským kabaretem Überbrettl. Největší část Bruckmüller skladatelského díla tvoří 13 baletních pantomim, z nichž největší úspěch si získala pantomima *Der Liebesbrief (Milostný dopis)* na námět zpěvačky Marie Ranó, která byla premiérována 1. dubna 1924 v Německém domě v Brně na dobročinném představení Německého ženského spolku (Deutscher Frauenverein) a posléze uvedena 3. března 1925 ve vídeňském Theater an der Wien v rámci slavnostního představení Vídeňského spolku žurnalistů a spisovatelů „Concordia“ (Wiener Journalisten- und Schriftstellerverein „Concordia“), 11. listopadu 1934 v Městském divadle v Jihlavě za řízení Karla Frotzlera a roku 1937 v rozhlasové úpravě vysílána brněnskou rozhlasovou stanicí. Z dalších jmenujme baletní scénu *Vollmond (Úplněk)* na vlastní námět premiérovanou roku 1924 na II. brněnském společenském večeru pořádaném Německou obcí pro stavbu divadla (Deutsche Theaterbaugemeinde), groteskní pantomimu *Er und Sie (Ona a ona)* podle Carla Reinhardta, uvedenou v roce 1925 brněnskými Spojenými německými divadly (Vereinigte deutsche Theater), pantomimu *Ungebetene Hochzeitsgäste (Nevítaní svatebčané)* na námět Marie Ranó, provedenou roku 1926 na Dobročinném čaji o páté Organizace židovských žen v Brně v sále brněnského Stadionu, pantomimu *Tropensommer (Tropické léto)* na vlastní námět, uvedenou v roce 1932 brněnským německým divadlem či groteskní taneční pantomimu *Eine tolle Barnacht (Skvělá noc v baru)* na libreto brněnského divadelního režiséra Fritze Gisely, uvedenou toutéž institucí v roce 1934. S libretistou Fritzem Giselou spolupracoval Bruckmüller také na dvou lidových zpěvohrách: *Altwaterzauber (Starosvětské kouzlo)*, kterou provedlo brněnské Jugendbühne roku 1925, a *Avara*, pohádce z prostředí Pálavských vrchů, která zazněla na představení Německého kulturního svazu v Brně roku 1936. Z jejich vzájemné spolupráce vzešla také neprovedená opereta *Pitt und Quitt*. Spo-

79 BAJGAROVÁ, Jitka. *Hudební spolky v Brně*, op. cit., s. 134–135.

80 WESSELY, Katharina. *Theater der Identität: Das Brünner deutsche Theater der Zwischenkriegszeit*. Bielefeld: transcript Verlag, 2011, s. 143.

lečně s brněnskými skladateli Guidem Künzelem, Fritzem Mareczkem, Levinem Schubertem a Hellmutem Weeberem se Bruckmüller podílel na hudbě k velké revue *Rund um den Spielberg (Okolo Špilberku)* na námět Ernsta Hauera a H. Wilhelma, kterou v roce 1929 provedlo brněnské Jugendbühne.

Řadu sborových skladeb vytvořil Bruckmüller pro Brněnský mužský zpěvácký spolek (Brünner Männergesangsverein) a Brněnský pěvecký svaz typografů (Brünner Typographen-Sängerbund). Oba spolky Bruckmüllera ve 2. polovině 30. let jmenovaly čestným členem. Z většího množství skladeb si zmínku si zaslouží zejména sborové kompozice na texty brněnských literátů: *Danksagung (Díkůvzdání)*, kantáta pro soprán a baryton sólo, mužský sbor a klavír (1929) na text Paula Strzemchy-Kirsche, *Walter von der Vogelweide* pro mužský sbor s průvodem klavíru či *Das Lied von der Jugend (Píseň mládí)*, fantazie pro mužský sbor, mezzosoprán a tenor sólo, klavír a smyčcový orchestr (1933), obojí na básně Eugenie Wolf. Starší Bruckmüllerovy kompozice pro citeru byly pravidelně uváděny na koncertech I. brněnského citerového klubu, který skladatele v květnu 1936 jmenoval svým čestným členem.⁸¹

Závěr

Úmrtí Hanse Bruckmüllera 4. února 1940 po dlouhé, téměř rok trvající nemoci⁸² ukončilo jeho životní dráhu, do níž se zapsal nejen jako jihlavský přítel z mládí a pamětník Gustava Mahlera, ale také jako plodný organizátor německého hudebního života na Moravě, citerista, klavírista, sbormistr a plodný skladatel. Záliba pro vídeňskou operetu a tíhnutí k populární taneční hudbě, jež se odrazily v jeho kompoziční tvorbě, jej provázely po celý život. Zatímco zprvu byly projevem mladistvého elánu, po roce 1918 již působily poněkud staromódně. Bližší analýza a zhodnocení Bruckmüllerových kompozic bohužel stojí mimo rámec této studie. Obliba, jež Bruckmüllerova hudba ve 20. a 30. letech 20. století mezi brněnskými Němci zažívala, stvrzuje konzervativnost německé meziválečné kultury v Brně. Ta prýštila ze snah po uchování si vlastní národní identity, tak z resentimentu po době rozmachu německé kultury před 1. světovou válkou.

Článek vznikl na základě institucionální podpory dlouhodobého koncepčního rozvoje výzkumné organizace poskytované Ministerstvem kultury (DKRVO, MK000094862).

81 Údaje o skladbách a jejich provedeních čerpány z rukopisného soupisu skladeb Hanse Bruckmüllera a z koncertních programů a divadelních cedulí uložených v pozůstalosti Hanse Bruckmüllera v ODH MZM.

82 HEIDENREICH C. Hans Bruckmüller †. *Tagesbote aus Mähren und Schlesien* 90, 6. 2. 1940, č. 30, s. 5.

Bibliography

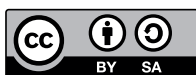
Sources

- Archiv města Brna, Fond A 1–59, Sčítání lidu 1850–1910, Sčítání z roku 1900, Parkstrasse 20. Dostupné z: <http://digiarchiv.brno.cz>
- Moravské zemské muzeum, Oddělení dějin hudby: př. č. 10/2022, pozůstalost Hanse Bruckmüllera.
- Moravský zemský archiv, Fond E 67 – Sběrka matrik 1579–1949 (1951), Farní matriky Jihlava – Sv. Jakub: Geburtsbuch 1859–1863, sign. 6417; Geburts-Buch 1864–1868, Sign. 6418; Sterbebuch – Úmrtní kniha 1876–1884, sign. 6520
- Státní oblastní archiv v Třeboni, Sběrka matrik Jihočeského kraje 1587–1930 (1952), Farnost církve římskokatolické Nový Rychnov f.ř.k., Matrica copulatorum 1816–1859, i. č. 3891, poř. č. 18.
- Státní okresní archiv Jihlava, Fond Archiv města Jihlava od r. 1849, Sčítání lidu 1869, 1880, i. č. 53: ka. 22, 24; i. č. 59: ka. 34. Dostupné z: <https://www.mza.cz/scitacioperaty/>.
- Zemský archiv v Opavě, pobočka Olomouc, Fond Sběrka matrik Severomoravského kraje (1571–1949), farní matriky Litovel, Trauungs-Matrik 1879–1932, inv. č. 11696. Dostupné z: <https://digi.archives.cz/da/index.jsp>.

Literature

- BAJGAROVÁ, Jitka. *Hudební spolky v Brně a jejich role při utváření „hudebního obrazu“ města 1860–1918*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005.
- BRUCKMÜLLER, Hans. Aus Gustav Mahlers Jugendzeit. *Igel-Land: Mitteilungen für Heimatkunde in der Iglauer Sprachinsel: Beilage des „Mähr. Grenzboten“*, Dezember 1932, Folge 33 (2. Buch).
- BRUCKMÜLLER, Hans. Erinnerung an meine Mutter. *Morgenpost* 73, 8. 5. 1938, č. 126, s. 6.
- Brünner Morgenpost: Beilage zur Brünner Zeitung*, 10. 9. 1868, č. 208, s. 842.
- Brünner Morgenpost: Beilage zur Brünner Zeitung* 19. 2. 1893, č. 41, s. 2.
- Brünner Zeitung*, 4. 1. 1886, č. 2, s. 1.
- „Café Gabesam“, in: *Wien Geschichte Wiki*, dostupné z: https://www.geschichtewiki.wien.gv.at/Café_Gabesam [cit. 18. 2. 2021].
- Der Kaiser beim Liszt Konzert im Salon Andrassy. *Neuigkeits Welt-Blatt*, 9. 4. 1879, č. 82, s. 4.
- Deutscher Bühnen-Almanach*, Berlin: A. Heinrich, 1854.
- Deutscher Bühnen-Almanach* 35. Berlin: A. Entsch, 1871.
- Deutscher Bühnen-Almanach* 36. Berlin: A. Entsch, 1872.
- Dreissigstes Programm des k. k. Staats-Ober-Gymnasiums zu Iglau: Veröffentlicht am Schlusse des Schuljahres 1879–80*. [Iglau]: Selbstverlag des Gymnasiums, [1880].
- Ein ehemaliger Zahlmarqueur vom Gabesam†. *Neuigkeits Welt-Blatt*, č. 12, 15. 1. 1893, s. 3.
- FISCHER, Theodor. Das Musikleben Iglaus im 19. Jahrhundert. In: *Zeitschrift des Deutschen Vereines für die Geschichte Mährens und Schlesiens* 36, 1934, č. 4, s. 105–116.
- GONDA, Radim. Majitelé a obyvatelé domů č. 14, 15 a 16 na současném Masarykově náměstí v Jihlavě. In: *Vlastivědný sborník Vysočiny: Oddíl věd společenských* 20 (2017), s. 111–112.
- HEIDENREICH C. Hans Bruckmüller †. *Tagesbote aus Mähren und Schlesien* 90, 6. 2. 1940, č. 30, s. 5.
- HLAVÁČEK, Petr. *Hudba v moravských spolcích do roku 1918* [online]. Dostupné z: <http://spolky.petr-hlavacek.cz/>.

- Hofmeister XIX* [online]. Royal Holloway, University of London, ©2007. [cit. 2022-11-08]. Dostupné z: <https://hofmeister.rhul.ac.uk/>.
- HOLLÄNDER, Hans. Gustav Mahler's jeugd. *De Muziek* 3, 1929, č. 5, s. 212–217.
- HŮRKOVÁ, Ludmila. Horácké divadlo. In: *Databáze divadelní architektury* [online]. Institut umění – Divadelní ústav, Praha. [cit. 2022-08-19]. Dostupné z: <https://www.theatre-architecture.eu/cs/db/?theatreId=21>.
- ILLING, Theodor. Vereinschronik 1882–1907. In: *Festschrift anlässlich des 25jährigen Jubiläumsfestes des „I. Iglauer Zitherkranz“ in Verbindung mit dem IV. Kongress de Österr. Zitherbundes am 21. und 22. September 1907*. Iglau: Verlag des Vereines, [1907], s. 9–24.
- JAROŠ, Zdeněk. *Mladý Gustav Mahler a Jihlava*. Jihlava: Muzeum Vysočiny, 1994.
- KELLER, Otto. *Franz von Suppé: Der Schöpfer der Deutschen Operette*. Leipzig: Richard Wöpke, 1905. *Klagenfurter Zeitung*, 22. 2. 1868, č. 44 s. 174.
- de LA GRANGE, Henry-Louis. *Gustav Mahler*. Praha: Argo, 2018.
- de LA GRANGE, Henry-Louis. *Mahler: Volume One*. New York: Doubleday & Company, Inc., 1973. *Lidové noviny* 4, 23. 12. 1896, č. 295, s. 3.
- Mährisch-schlesischer Correspondent* 33, 11. 1. 1893, č. 8, s. 3.
- Neue Freie Presse*, 5. 9. 1867, č. 1082, s. [7].
- NICULICĂ, Alis. Teatrul german din Cernăuți (1803-1923). *Codrul Cosminului* 11, 2005, s. 65–73.
- RANÓ, Maria. Hans Bruckmüller. Eine Biographie. *Igel-Land. Mitteilungen für Heimatkunde in der Iglauer Sprachinsel* 3, 1938, č. 29 (April), s. [113]–114. Beilage des „Mähr. Grenzboten“.
- Sonntags-Blatt für Gewerbe, Industrie, Handel und geselliges Leben*, 17. 1. 1858, č. 3, s. 3.
- Sonntags-Blatt für Gewerbe, Industrie, Handel und geselliges Leben*, 26. 9. 1858, č. 39, s. 6.
- Sonntags-Blatt für Gewerbe, Industrie, Handel und geselliges Leben*, 2. 8. 1863, č. 31, s. 1.
- Sonntags-Blatt für Gewerbe, Industrie, Handel und geselliges Leben*, 11. 10. 1863, č. 41, s. 7.
- Süddeutsche Post* 3, 19. 9. 1869, s. 471.
- SVĚRÁK, Vlastimil. *Počátek cesty: Gustav Mahler a Jihlava v archivních pramenech*. 2., dopl. a upr. vyd. Jihlava: Moravský zemský archiv v Brně – Státní okresní archiv Jihlava, 2012.
- WESSELY, Katharina. *Theater der Identität: Das Brünner deutsche Theater der Zwischenkriegszeit*. Bielefeld: transcript Verlag, 2011.
- W. F. M. Deutschmährische Lebensbilder. Hans Bruckmüller. *Deutschmährische Heimat* 11, 1925, č. 11–12, s. 278–279.
- Wiener Allgemeine Zeitung*, 9. 4. 1881, č. 399, s. 15.
- WILLNAUER, Franz (ed.). *Gustav Mahler: „In Eile – wie immer!“: neue unbekannte Briefe*. Wien: Paul Zsolnay Verlag, 2016.
- Zweiundzwanzigstes Programm des k.k. Obergymnasiums zu Iglau im veröffentlicht am Schlusse des Schuljahres 1872*. [Iglau]: [Selbstverlag des Gymnasiums], [1872].

Toto dílo lze užit v souladu s licenčními podmínkami Creative Commons BY-SA 4.0 International (<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/legalcode>). Uvedené se nevztahuje na díla či prvky (např. obrazovou či fotografickou dokumentaci), které jsou v díle užity na základě smluvní licence nebo výjimky či omezení příslušných práv.

